



## ПРАВОВИЙ ВПЛИВ І ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ

**Мельник О.М.,**

*кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри теорії та історії держави і права  
Київського університету права НАН України*

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз проблематики співвідношення правового впливу і правового регулювання: визначено їх спільні та відмінні риси, а також охарактеризовано взаємодію цих категорій.

**Ключові слова:** правовий вплив, правове регулювання, предмет правового впливу, предмет правового регулювання, ефективність правового регулювання.

В статье осуществлен теоретико-правовой анализ проблем соотношения правового воздействия и правового регулирования: определены их общие и отличительные признаки, а также исследовано взаимодействие данных категорий.

**Ключевые слова:** правовое воздействие, правовое регулирование, предмет правового воздействия, предмет правового регулирования, эффективность правового регулирования.

The article investigates the problems of correlation between the legal influence and the legal regulation. It defines their common and different features of the legal influence and the legal regulation, and also characterizes the correlation of these categories.

**Key words:** legal influence, legal regulation, subject of legal influence, subject of legal regulation, effective of the legal regulation.

Процес впливу права на суспільні відносини пов'язується з виокремленням основних засад його функціонування. Саме вони забезпечують не лише наукову основу дії права, а й обґрунтованість, доцільність та ефективність правового регулювання [1]. Завдяки останньому визначаються засоби та механізми, які використовуються у практичній діяльності суб'єктів права для отримання позитивних результатів, а також за допомогою яких впорядковується поведінка та діяльність суб'єктів.

З огляду на це слід зазначити, що правове регулювання забезпечує впорядкування суспільних відносин, різних явищ правової дійсності, їх єдність, взаємозв'язок та взаємодію, процес трансформації правових приписів в реальну поведінку суб'єктів права. Право виступає суспільним регулятором, здатним привести свободу та свавілля всіх індивідів у розумні та суспільно визнані рамки. Право втручається у поведінкову сферу людини, регулює зовнішні межі суспільно визнаної поведінки, відтворюючи правовий порядок [2]. А тому метою правового регулювання є створення системи впорядкованих суспільних відносин – суспільного порядку, в якому зацікавлений весь народ або північний клас [3].

Дослідженням питань співвідношення правого впливу і правового регулювання займалися такі відомі науковці, як С.С. Алексєєв, А.Б. Венгеров, В.І. Гойман, А.Н. Головістікова, В.М. Кудрявцев, В.В. Лазарєв, Р.З. Лівшиць, А.В. Малько, М.І. Матузов, В.С. Нерсесянц, Т.Р. Орехова, А.В. Поляков, М.М. Рассолов, Р.А. Ромашов, О.В.Тімошина, В.Д. Сорокін, Р.О. Халфіна, Р.В. Шагієва та інші. Серед сучасних вітчизняних вчених, праці яких пов'язані з проблематикою взаємодії правового впливу та правового регулювання, можна назвати таких, як С.В. Бобровник, Л.А. Луць, Н.М. Оніщенко,

О.В. Петришин, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, Т.І. Тараконич, М.В. Цвік та інші.

Метою запропонованої статті є здійснення теоретико-правового аналізу проблем співвідношення правового впливу і правового регулювання. Досягнення поставленої пов'язується з вирішенням таких завдань: визначенням спільних та відмінних рис правового впливу та правового регулювання, а також з'ясуванням особливостей їх взаємодії.

Реально існуючі в суспільстві відносини за певних умов можуть бути врегульовані нормами права та спрямовані у своєму розвитку на задоволення суспільних та особистих потреб [4], тому що норми права – це завжди норми спілкування суб'єктів, норми їх спільної діяльності та поведінки. Кажучи загалом, основним призначенням соціального регулювання є узгодження та впорядкування інтересів різних осіб, особи та держави. В цьому розумінні під правовим регулюванням розуміють одну з форм соціального регулювання.

Виходячи з наведеного, важливо зазначити, що регулювання може мати характер керованого впливу на індивідів, а може здійснюватись шляхом їх самоорганізації та взаємодії. При цьому правове регулювання передбачає вплив на поведінку індивідів з метою відповідності суспільних відносин вимогам і дозволам, які містяться в правових нормах.

В державно-організованому суспільстві правове регулювання пов'язане насамперед з діяльністю різних державних органів та посадових осіб. Вагоме місце тут займає законодавець, органи конституційного судочинства та вищі судові інстанції. Однак, правовий вплив загалом не зводиться лише до державно-правового регулювання поведінки суб'єктів та регламентації суспільних відносин за допомогою спеціально-юридичних засобів



таких, як юридичні норми, правозастосовні акти, юридична відповідальність тощо [5].

Загальновідомо, що право впливає на суспільство та окремих його членів за допомогою всіх правових явищ: раціональних та ірраціональних. Важко переоцінити вплив, який справляють на суб'єктів правові ідеї, правові принципи, правова свідомість, правова культура. Незважаючи на те, що вони безпосередньо не регулюють, тобто не нормують суспільні відносини, вони визначають характер правового регулювання, його ефективність, практичне втілення в життя всіх елементів механізму правового регулювання. Це пов'язано з тим, що правове регулювання передбачає усвідомлення суб'єктами права своїх повноважень. А таке усвідомлення індивідами прав і обов'язків ґрунтується на впливові на них всіх правових явищ.

Правове регулювання безпосередньо впливає на поведінку суб'єктів. Саме поведінка є об'єктом регулювання правом. Безумовно, що така поведінка має бути вольовою та усвідомленою (насамперед, це певні дії суб'єктів, операції – процесуальні операції, діяльність – наприклад, підприємницька діяльність) [6]. Але не будь-яка поведінка індивідів потребує правового регулювання. Яскравим прикладом цього є внутрішньосімейні стосунки, пов'язані з довірою, взаєморозумінням, коханням, тобто поведінка подружжя в ситуаціях, які не стосується майнових і пов'язаних з ними особистих немайнових прав.

Необхідною властивістю правового регулювання є його здатність регламентувати відносини на підставі норм права. Таке регулювання здійснюється, насамперед, за допомогою різних правових текстів: первинних (текстуальні джерела права), вторинних (тексти реалізації права, юридичної практики тощо), а також за допомогою текстів правової культури (правової ідеології, правової політики тощо). Правове регулювання вказує суб'єктам права на вид діяльності та засоби її здійснення, а також передбачає правові наслідки (позитивні та негативні), воно забезпечено державно-владною силою примусу. В свою чергу правовому впливові не притаманні така чіткість та визначеність. Норма спричиняє вплив на поведінку людей тим, що визначає правоздатність громадян та організацій. Під час визначення правоздатності норми права ще не регулюють поведінку людей, а лише впливають на їх волю та свідомість.

Найбільш прийнятним і загально визнаним в сучасній правовій науці є підхід, згідно з яким **правове регулювання** розуміється як здійснюваний за допомогою права і сукупності правових засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, розвитку та охорони. У загальному вигляді правове регулювання є процесом, спрямованим на те, щоб за допомогою правових засобів гарантувати поведінку, необхідну суспільству, спрямувати розвиток життєвих ситуацій в бажане русло.

Таким чином, правове регулювання є таким процесом, що передбачає:

1) наявність засобу регулювання (норм права); 2) суб'єкта, який має можливість і наділений відповідни-

ми повноваженнями щодо здійснення регулювання; 3) існування певних обставин, що зумовлюють здійснення діяльності, пов'язаної з регулюванням.

Таким чином, для правового регулювання порівняно з впливом є характерною більша конкретність в процесі визначення юридично можливої та належної поведінки суб'єктів суспільних відносин. Норма права розпочинає регулювати поведінку людей лише на стадії юридичного факту (під час вчинення правомірних дій) і закінчує регламентацію в момент припинення дії правовідношення, тоді, коли досягається певний правовий ефект.

На наш погляд, дослідження співвідношення правового впливу і правового регулювання вимагає уточнення понять “регулювання” і “вплив”, оскільки в юридичній літературі справедливо наголошується на нерівнозначності цих категорій. Поняття “регулювання” походить від латинського слова “regulo” – “правило” і означає впорядкування, налагодження, приведення чого-небудь у відповідність з чим-небудь. “Вплив” означає цілеспрямовану дію на що-небудь за допомогою системи засобів.

Ці два поняття мають близький зміст, який не є тотожним. Поняття “вплив” за обсягом є ширшою категорією, ніж “регулювання”, оскільки вплив охоплює як регулювання за допомогою певної правової норми, так й інші правові засоби і форми впливу на поведінку людей.

Слід також зазначити на існуючій позиції, коли правовий вплив та правове регулювання розглядаються як синоніми. Справді ці поняття не є тотожними, їх обсяги є різними, але означені категорії не можна штучно відокремлювати, оскільки вони тісно взаємопов'язані як «родове» і «видове» поняття. Правове регулювання є частиною правового впливу.

Правовий вплив з усією його багатоманітністю здійснюється на суспільне життя, на свідомість та поведінку людей за допомогою правових і неправових засобів. Таким чином, **правовий вплив** – це результативна, нормативно-організаційна дія на суспільні суспільні відносини спеціальної системи власне правових засобів (норм права, правовідносин, актів правореалізації та правозастосування), й інших правових чинників (правосвідомості, правової культури, правових принципів, правотворчого процесу), а також неправових механізмів (соціальних, ідеологічних, психологічних тощо).

Під правовим регулюванням суспільних відносин розуміють лише одну з форм впливу права на суспільні відносини – вплив за допомогою специфічних правових засобів: норм права, правовідносин, актів правореалізації тощо.

Таким чином, варто зазначити, що правове регулювання як здійснюваний системою юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування тісно пов'язаний з категорією «правовий вплив» як взятий в єдності багатоманітний процес впливу права на соціальне життя, свідомість і поведінку людей. Ці категорії мають самостійний характер та є взаємодіючими. Взаємодія правового регулювання та правового впливу засновується на спільних та відмінних рисах.



Спільними рисами впливу права та правового регулювання є:

1. Ці категорії належать до правової сфери.
2. Мають спільну мету – упорядкування суспільних відносин.
3. Мають певні аспекти прояву та форми впливу.
4. Мають спільну соціальну основу, яку складає поведінка суб'єктів права.
5. Є залежними від держави на рівні створення, реалізації та захисту.
6. Мають відповідне функціональне призначення.
7. Визначають багатоманітність такої сфери суспільства як юридична.

Всі відмінності між правовим впливом і правовим регулюванням можна визначити як: 1) відмінності за обсягом; 2) за змістом; 3) за механізмом реалізації права.

*Відмінності за обсягом* полягають у наступному: предмет правового впливу є значно ширшим, ніж предмет правового регулювання. Його складають відносини (економічні, соціальні, політичні), які безпосередньо не врегульовані правом, але на які розповсюджується його дія.

*Відмінності за змістом* складає таке: правовий вплив не завжди має точний юридичний засіб, адже окрім норм права, вплив охоплює інші соціальні засоби і форми впливу на поведінку людей. Правове регулювання

завжди містить певний юридичний засіб (регулювання відбувається за допомогою визначеної правової норми).

*Відмінності за механізмом реалізації права* полягають в наступному: правовий вплив здійснюється шляхом системи неюридичних засобів – ідеологічних, психологічних, інформаційних та інших механізмів, тоді як у правовому регулюванні право реалізується через механізм – систему правових засобів і форм (норми права, правовідносини, акти реалізації та застосування норм права тощо).

В контексті вищезазначеного слід визнати, що правовий вплив є ширшим поняттям, ніж правове регулювання. Правове регулювання має місце там, де досягаються комунікативно-правові цілі [7]. Текстуальний вплив може бути різним. Наприклад, у випадку прийняття закону, який не відповідає інтересам більшості населення, він може чинити негативний психологічний вплив на громадян: викликати громадський осуд, критику, непокору. Разом з тим правовий вплив завжди передує правовому регулюванню, оскільки інформаційно-ціннісний правовий вплив є необхідною умовою виникнення правової регламентації.

Всі відмінності між правовим впливом і правовим регулюванням найкраще визначені у наведеній нижче порівняльній таблиці:

Правовий вплив	Правове регулювання
1. Є частиною соціального впливу, пов'язаний з тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється його дія.	1. Є різновидом соціального регулювання, однією з форм соціального впливу.
2. Об'єктом є поведінка людини та її свідомість.	2. Об'єктом є вольова, усвідомлена поведінка людини.
3. Не завжди здійснюється з конкретно визначеною метою, а тому охоплює як передбачувані, так і не заплановані наслідки дії права.	3. Має заздалегідь чітко визначену мету (цілі), а тому передбачає певні результати.
4. Предметом охоплюються суспільні відносини (економічні, політичні, соціокультурні), які не регламентовані правом.	4. Предметом є не всі відносини, а лише ті, що потребують регламентації та можуть бути регламентовані.
5. Може здійснюватись і поза правовідносинами.	5. Пов'язується з правовідносинами.
6. Не завжди передбачає правове регулювання, оскільки здійснюється поза правовідносинами.	6. Передбачає і правовий вплив.
7. Механізм правового впливу складає система юридичних і неюридичних (ідеологічних, психологічних, інформаційних) засобів.	7. Механізм правового регулювання функціонує через систему юридичних засобів та форм.
8. Використовує як загальні, так і спеціальні правові засоби	8. Використовує лише спеціальні правові засоби.
9. Поширюється на всіх без виключення осіб.	9. Поширюється виключно на суб'єктів права (осіб з передбаченими в правових нормах правами та обов'язками).
10. Має загальний характер, є не обов'язковим для виконання. Діє т.зв. «дух» права, що проявляється у впливові права на правову свідомість і культуру особи.	10. Має специфічно юридичний характер, що пов'язується із встановленням конкретних прав і обов'язків суб'єктів та з приписами про можливу та необхідну поведінку.
11. Не гарантує виконання правових норм, оскільки не передбачає всіх способів правового регулювання (рекомендації, заохочення, примус тощо), хоч і припускає застосування примусових заходів впливу.	11. Його результати можуть досягатись шляхом залучення всіх форм реалізації права (використання прав, виконання обов'язків, дотримання заборон, застосування норм права), спираючись у разі необхідності на державний примус.





◆ Підсумовуючи все вищенаведене, вважаємо, що розмежування регулювання і впливу дозволяє з'ясувати місце і значення кожного елемента правового регулювання в системі правового впливу, висвітлити зв'язки та взаємодії серед цих елементів. Термін «правове регулювання» стосується права як системи норм і специфічних правових засобів (правовідносин, актів реалізації норм

права), а термін «вплив» – всіх вищеперерахованих, а також інших правових явищ і категорій.

Отже, правовий вплив і правове регулювання є самостійними правовими явищами, хоча правомірно говорити про те, що правовий вплив є більш широкою категорією, а правове регулювання є її аспектом.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Бобровник С.В. Компромiс та конфлікт як сутнісні характеристики права та наукова основа пізнання принципу його верховенства // Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: Монографія / У двох книгах / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка / Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / Відп. ред. Н.М. Онiщенко. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 276.
2. Гуренко М.М. Теоретико-правові проблеми гарантій прав і свобод людини та громадянина: Монографія. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2001. – С. 42.
3. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. проф. М.М. Рассолова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, Закон и право, 2004. – С. 441.
4. Тарахонич Т.І. Правове регулювання та реалізація прав і свобод людини та громадянина // Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні: Монографія / За ред. Н.М. Онiщенко, О.В. Зайчука. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – С. 156.
5. Капустина М.А. Правовое регулирование в обществе: механизм, сфера воздействия // Право и общество: от конфликта к консенсусу: Монография / Под общ. ред. В.П. Сальникова, Р.А. Ромашова. – СПб., 2004. – С. 107.
6. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С. 282.
7. Поляков А.В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций. – СПб.: Издательский дом СПб. ун-та, 2004. – С. 632.